

Άννη Τσικοβάνι (Τιφλίδα)

Το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον στην ποίηση του Οδυσσέα Ελύτη ("Οι Προσανατολισμοί")

Ένα από τα πλέον περίπλοκα ζητήματα της λογοτεχνικής κληρονομιάς του Οδυσσέα Ελύτη, είναι κατά την άποψή μας η αντίληψη του χρόνου στην ποίηση του. Όπως είναι γνωστό στη σύγχρονη λογοτεχνία επικρατεί μια αρχή σχετικά με την αντίληψη του χρόνου πολύ διαφορετική από την παραδοσιακή. Έτσι, όταν αναφερόμαστε στο χρόνο έχουμε υπ' όψη μας μια μέθοδο εκτίμησής του με περισσότερο γενικά κριτήρια. Εδώ δεν εννοούμε τη φιλοσοφική αντίληψη της κατηγορίας χρόνου. Μας ενδιαφέρει πώς παρουσιάζεται σ' αυτόν τον ποιητή το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Σ' αυτούς τους χρόνους θα προστεθεί εκείνη η διάσταση, που δεν ταιριάζει με καμιά από αυτές τις παραμέτρους, και που θα μπορούσε να ονομαστεί αόριστος χρόνος. Θα στρέψουμε την προσοχή μας σ' αυτό το σημείο – δηλαδή θα προσπαθήσουμε να ερευνήσουμε πώς παρουσιάζεται κάθε χρόνος – συγκεκριμένα ή μη συγκεκριμένα, ποια διάθεση προκύπτει σε κάθε περίπτωση με το δεδομένο χρόνο – θετική, αρνητική, ουδέτερη ή κάποια άλλη. Εφόσον το ερώτημα είναι αρκετά δύσκολο, έχοντας υπόψη την ιδιαιτερότητα απεικόνισης χρόνου στη λογοτεχνική κληρονομιά του μοντέρνου ποιητή, θα περιοριστούμε στην πρώτη συλλογή του Οδυσσέα Ελύτη – "Οι Προσανατολισμοί" (1940).

Όπως είναι γνωστό για τη διάσταση του χρόνου στην ποίηση του Ελύτη δεν έχουν γραφτεί παρά ελάχιστα και αυτό είναι μέχρι ενός σημείου κατανοητό. Κατά τον Αντρέα Καραντώνη: "Σ' αυτή την ποίηση δεν υπάρχει ψυχολογική αναδρομή στο παρελθόν. Τα πάντα είναι ένα απέραντο παρόν... Κι έπειτα έρχεται η μεγάλη ώρα του Αιγαίου. Ωρα όπου η ποίηση του Ελύτη μεστώνει, ολοκληρώνεται, και δίνει στο τελευταίο κεφάλαιο των "Προσανατολισμών" περισσότερη αρτιότητα, πιο έντονο χρώμα πραγματικότητας, μια μνήμη πιο νοσταλγική κάποιας βίωσης που προϋπήρξε, που δεν είναι μόνο η μαγεία του παρόντος, αλλά κι ένα κρυφό μήνυμα από το παρελθόν. Όμως μήνυμα που έρχεται να ενισχύσει το παρόν."¹

Εμείς θα πλησιάσουμε το ερώτημα με τυπικότερο τρόπο, – συγκεκριμένα, δε θα καθορίσουμε αν το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον μεταδίδουν ή όχι το ενιαίο, γενικό παρόν. Εμάς μας ενδιαφέρει να εντοπίσουμε εκείνες τις περιπτώσεις, που πραγματικά εκδηλώνουν αυτό, που ήδη έγινε, που γίνεται ή που θα γίνει. Σε περίπτωση εμφάνισης του αόριστου χρόνου, το μόνο μας κριτήριο θα είναι εξάλλου να εντοπίσουμε εκείνα τα σημεία-κομμάτια, όπου δεν μπορεί να γίνει καθορισμός του χρόνου βάσει της αρχής – κάτι που έγινε, γίνεται ή θα γίνει. Παρά την αρκετά υποθετική στάση του ποιητή προς το χρόνο, νομίζουμε ότι στην συλλογή "Προσανατολισμοί" θα μπορούσαν να διακριθούν 273 κομμάτια-αποσπάσματα, που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τη μελέτη από την οπτική γωνία που μας ενδιαφέρει. Εντοπίσαμε αυτά τα κομμάτια, αφού πήραμε ξεχωριστά κάθε ποίημα της συλλογής "Προσανατολισμοί" και το χωρίσαμε σε κομμάτια με κριτήριο χωρισμού κατ' αρχήν τον τυπικό χρόνο, έτσι όπως εμφανίζεται σ' αυτό το κομμάτι του ποιήματος. Έτσι, π.χ. αν θα πάρουμε ποίημα Ι από τα Επτά νυχτερινά επτάστιχα, μπορούμε να διακρίνουμε δύο κομμάτια:

I

"Όνειρα κι όνειρα ήρθανε
Στὰ γενέθλια τῶν γιασεμιῶν
Νύχτες καὶ νύχτες στὶς λευκὲς
Ἀυπνίες τῶν κύκνων

Ἡ δροσιὰ γεννιέται μέσ' στὰ φύλλα
"Ὅπως μέσ' στὸν ἀπέραντο οὐρανὸ
Τὸ ξάστερο συναίσθημα."²

¹ Αντρέας Καραντώνης - "Η Ποίηση του Ελύτη" από την *Εισαγωγή στην ποίηση του Ελύτη, Επιλογή κριτικών κειμένων, Επιμέλεια: Mario Vitti*. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1999, σελ.98-99

² Προσανατολισμοί, Οδυσσέα Ελύτη, Αθήνα 1974⁶, Ίκαρος Εκδοτική Εταιρία, σελ.22

Οι πρώτες και οι τελευταίες λέξεις του πρώτου τμήματος είναι: “όνειρα – κόκνων”, Οι πρώτες και οι τελευταίες λέξεις του δεύτερου τμήματος είναι: “η δροσιά – συναίσθημα”. Να πάρουμε τώρα ένα άλλο ποίημα: τις “ΑΙΘΡΙΑΣ” (ποίημα XV):

"Ήβη τῆς μέρας πρώτη κρήνη τῆς χαρᾶς
Ἡ ἀρχαία μυρσίνη τινάζει τὴ σημαία τῆς
Θ' ἀνοίξει ὁ κόλπος τῶν κορυθαλλῶν στὸ φῶς
Κι ἓνα τραγούδι θὰ σταθεῖ μετέωρο
Σπέρνοντας τὰ χρυσὰ κριθάρια τῆς φωτιᾶς
Στοὺς πέντε ἀνέμους
Λευτερώνοντας τὴ γήινη ὁμορφιά"³

Κι ἐδῶ ἐπίσης διακρίνουμε δύο κομμάτια, μάλιστα στο πρώτο ἔχουμε το παρόν ἐνῶ στο δεύτερο το μέλλον. Οι πρώτες και οι τελευταίες λέξεις του πρώτου κομματιού είναι: “Ήβη της μέρας - τη σημαία της”, Οι πρώτες και οι τελευταίες λέξεις του δεύτερου κομματιού είναι: “θ’ ανοίξει – ομορφιά”

Για να παρουσιάσουμε ἐκεῖνο το χρόνο, το οποίο υποθετικά ονομάσαμε ἀόριστο, δηλαδή το χρόνο, που δεν ἐμπεριέχεται στην κατηγορία του παρελθόντος, του παρόντος ἢ του μέλλοντος θα ἀναφερθούμε σε ἓνα κομμάτι ἀπὸ τις “ΑΙΘΡΙΑΣ” (XVII):

"Μακρινὴ ἀφοσίωση μιὰ μέρα ἐλπίζει
Σφίγγει στὸ στήθος τῆς τὰ δέντρα τὰ παιδιά τῆς
Κοιτάζει τὴ μελλοῦμενη σοδειὰ
Φύλλα καρποὺς ἀνθοὺς πολὺκλαδα ὄνειρα"⁴

Απὸ τα 273 κομμάτια που ξεχωρίσαμε στα πιο πολλά συγκεκριμένα σε 119 τυπικά ἐντοπίζεται το παρόν, σε 28 ἐντοπίζεται ο λεγόμενος ἀόριστος χρόνος, ἀντίστοιχα σε 77 – το παρελθόν και σε 49 – το μέλλον. Ἐτσι ἔστω και στο ἐπίπεδο αὐτῆς τῆς στοιχειώδους στατιστικῆς παρατήρησης εἶναι φανερό ὅτι ο συγγραφέας προσανατολίζεται γενικά προς το παρόν, δηλαδή προς αὐτό που γίνεται τώρα.

Μετά την κατάταξη των προαναφερθέντων κομματιῶν σε τέσσερις χρονικές κατηγορίες, στόχος μας εἶναι να διευκρινίσουμε αν ο ἀπεικονισμένος χρόνος σε κάθε ξεχωριστό κομμάτι παρουσιάζεται ως ἓνας διακριτός χρόνος (παρελθόν, παρόν, μέλλον) ἀπόλυτα προσδιορισμένος σε χρονική κατηγορία μέσω ενός συγκεκριμένου σημείου προσανατολισμοῦ, ἢ ως ἀφηρημένη, μη συγκεκριμένη προηγούμενη, σύγχρονη ἢ μελλοντική πράξη ἢ κατάσταση. Αναπτύσσοντας το θέμα τῆς προβολῆς του χρόνου ἐάν προσπαθήσουμε να ἀντιμετωπίσουμε το ἐρώτημα τῆς σαφήνειας και ἀσάφειας, δηλαδή συγκεκριμένου ἢ μη συγκεκριμένου χρόνου, μπορούμε να πούμε, πως σε κάθε χρονική διάσταση ἐπικρατεῖ το μη συγκεκριμένο. Ὄταν διαβάζουμε: “ἦρθανε στὰ γενέθλια τῶν γιαισεμιῶν”, “ἡ δροσιά γενιέται μέσ’ στὰ φύλλα”, “ἡ ἀρχαία μυρσίνη τινάζει τὴ σημαία τῆς” εἴτε “λευτερώνοντας τὴ γήινη ὁμορφιά”, ο ποιητῆς δεν ξεκαθαρίζει συγκεκριμένα πότε ἐγινε, γίνεται ἢ θα γίνει αὐτό.

Και ἐκεῖνες οι σπάνιες περιπτώσεις, ὅπου θα μπορούσε να μιλήσει κανεῖς για το συγκεκριμένο χρόνο, περιλαμβάνουν γενικά σημεία προσανατολισμοῦ, π.χ: σήμερα, αὔριο κ.τ.λ. Ξεχωρίσαμε ὅλο και ὅλο ἐννέα κομμάτια ὅπου παρουσιάζεται συγκεκριμένος χρόνος. Ἀπὸ αὐτά – τα τέσσερα εἶναι στην οὐσία τους ἡ ἴδια πρόταση, ἀναπτυγμένη διαφορετικά ἐνῶ παρουσιάζεται ως ρεφραῖν (ἐπαναλαμβανόμενος στίχος) στο ποίημα “Ἐπέτειος”. Αὐτὴ ἡ πρόταση εἶναι: “Ἐφερα τὴ ζωὴ μου ὡς ἐδῶ....”

Οι ἐπόμενες δυο περιπτώσεις του VII ποιήματος του “Διονύσου” ἀποτελοῦν ἐπίσης ρεφραῖν. Ἐδῶ το γενικό σημείο προσανατολισμοῦ ἀποτελοῦν οι λέξεις: “αὔριο” και “σήμερα”: “Κι αὔριο εἶναι πρῶι - μὰ ἐμεῖς σήμερα θὰ καλπᾶσουμε”.. Τα σημεία προσανατολισμοῦ του συγκεκριμένου χρόνου εἶναι πάντα οι γενικές λέξεις ὅπως: “αὔριο”, “σήμερα”, “ὡς ἐδῶ” (δηλαδή ὡς αὐτὴ τὴ στιγμή), “τώρα”, “ἀκόμα ἓνα φιλί και...” “ἀκόμα ἓνα χιλιόμετρο και...”

Ἐτσι μπορούμε να πούμε πως σ’ αὐτὴ τὴ συλλογὴ του Ελύτη κυριαρχεῖ το πνεῦμα τῆς γενίκευσης. Παρακάμπτοντας τα συγκεκριμένα σημεία προσανατολισμοῦ ο ποιητῆς δεν περιορίζει το λόγο του με τα πλαίσια του χρόνου και του χώρου.

³ Προσανατολισμοί, σελ.95

⁴ Προσανατολισμοί, σελ.98

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση του Ελύτη και η διάθεση του προς αυτό που γίνεται στις προαναφερθείσες τέσσερις διαστάσεις του χρόνου (στο παρελθόν, παρόν, μέλλον και αόριστο χρόνο). Πήραμε κάθε κομμάτι του κάθε ποιήματος ξεχωριστά και προσπαθήσαμε κατά το δυνατόν να προσδιορίσουμε, ποια είναι η διάθεση του ποιητή προς αυτό που γίνεται κάθε φορά: – αρνητική, θετική ή ουδέτερη. Έτσι διακρίναμε κάποιες περιπτώσεις, στις οποίες δεν μπορέσαμε με ακρίβεια να αποδώσουμε τον καθορισμό αυτής της διάθεσης που κυριαρχεί, γι' αυτό και την ονομάσαμε υποθετικά μη διευκρινίσιμη διάθεση. Από τα 273 κομμάτια που ξεχωρίσαμε μέσα από τα ποιήματα των “Προσανατολισμών” στα 141 εκφράζεται η θετική διάθεση σε κάθε επίπεδο που μας ενδιαφέρει. Σ' αυτές τις 141 περιπτώσεις ο Ελύτης 71 φορές εκφράζει τη θετική του διάθεση προς τα πράγματα, γεγονότα ή εικόνες που ανήκουν στο ή απευθύνονται προς το παρόν, 26 φορές – προς το παρελθόν, 26 φορές προς το μέλλον και 18 φορές προς τα γεγονότα του αόριστου χρόνου.

Όταν μιλάμε για τη διάθεση του Ελύτη, φυσικά τίθεται το ερώτημα, τί είναι αυτό, που τρέφει στην ποιητική φαντασία του ποιητή μια τέτοια διάθεση και πώς μπορεί να εκφράζεται αυτή. Νομίζουμε ότι στις 141 περιπτώσεις που εξετάσαμε, αυτό το κίνητρο, που τρέφει μια τέτοια διάθεση βασικά μπορεί να είναι μια εικόνα που προκαλεί τις θετικές συγκινήσεις, όπως τα φαινόμενα της φύσης, η γοητεία της γυναίκας, το αίσθημα ένωσης με την αιωνιότητα. Εισάγοντας όλα αυτά τα στοιχεία ο ποιητής δημιουργεί μια διάθεση, που μας μεταφέρει στον μυστικό του κόσμο: “Πίσω απ' τὸ λόφο ὑπάρχει τὸ μονοπάτι πὸν χάραξε ἡ φρέσκια περπατηξιά τῆς διάφανης ἐκείνης κόρης. Εἶχε φύγει μέσ' ἀπὸ τὸ πρῶν τῶν ματιῶν μου (καθὼς τὰ βλέφαρα εἶχανε κάνει τὸ χατίρι τοῦ ἡλίου τους) εἶχε κρυφτεῖ πίσω ἀπ' τὸν ἴσκιο τῆς ἐπιθυμίας μου - κι οὔ'ταν μιὰ θέληση πῆγε νὰ τὴν κάνει δική τῆς αὐτὴ χάθηκε φυσημένη ἀπὸ στοργικὸς ἀνέμους πὸν ἡ προστασία τους ἦτανε φωτεινὴ. Τὸ μονοπάτι ἀγάπησε τὸ λόφο κι αὐτὸς πᾶ ξέρει καλὰ τὸ μυστικό.”⁵

Έτσι η κοινωνία του ποιητή με τα φυσικά φαινόμενα, με την ομορφιά της γυναίκας, με την αιωνιότητα ή τα μυστικά της ζωής δεν παρουσιάζονται στην ποίηση του Ελύτη ξεχωριστά και διασκορπισμένα, αντιθέτως, είναι τόσο γερά δεμένα μεταξύ τους ώστε να παρουσιάζουν ένα ενιαίο σύνολο με αποτέλεσμα το σύνολο όλων αυτών των στοιχείων να γεννάει τελικά την μοναδική θετική διάθεση.

Κατά τη γνώμη μας, σε κάθε περίπτωση η πηγή της διάθεσης του ποιητή είναι κάτι το υπεραφηρημένο, το οποίο δηλώνεται στην ποίησή του με τα λεγόμενα αφηρημένα- οπτικά (abstract-visual) μέσα. Θα θέλαμε να σημειώσουμε, πως πολύ συχνά μπορούμε να κατανοήσουμε τη θετική διάθεση του ποιητή ως συναίσθημα ευτυχίας, που προκαλείται από την κοινωνία του με την αιωνιότητα. Παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός του ότι από αυτή την οπτική γωνία η ποίηση του Ελύτη ανταποκρίνεται στην ποίηση της Σαπφώς, για την οποία όπως παρατηρεί η Νάνα Τόνια “Το πιο σημαντικό, όπως φαίνεται είναι η τάση προς την αιώνια ομορφιά, προς την αγνότητα...”⁶ Πραγματικά σ' όλη την ποίηση του Οδυσσέα Ελύτη βρίσκουν ανταπόκριση θαυμάσια οι στίχοι της Σαπφώς:

“[Ἔγω δὲ φίλημ' ἀβροσύναν, ...] τοῦτο καὶ μοι
τὸ λάμπρον ἔρος τῶελίω καὶ τὸ κάλον λέ[λ]ογχε.”⁷

Στην συλλογή αυτή η θετική διάθεση του Ελύτη σχεδόν πάντα πηγάζει από κάτι που δεν καθορίζεται από κάποιο γνωστό γεγονός, γνωστά πρόσωπα, τόπους ή άλλα λίγο ή πολύ συγκεκριμένα σημεία προσανατολισμού. Εδώ μόνη εξαίρεση είναι το ποίημα “Μορφή της Βοιωτίας” (σελ.138) – που ανήκει στο τελευταίο κεφάλαιο των “Προσανατολισμών” – στη “Θητεία του Καλοκαιριού”. Σ' αυτό το ποίημα, όπως και σε όλη τη συλλογή επικρατεί το πνεύμα της γενίκευσης, με μόνη εξαίρεση – ο ποιητής απευθύνεται και επαινεί τη γη της Βοιωτίας – δηλαδή το συγκεκριμένο τοπίο, που “..ή ἔρημη ματιὰ φυσαίει τὶς πέτρες καὶ τ' ἀθάνατα ... πὸν ἀκούγονται βαθιά τὰ βήματα τοῦ χρόνου...”⁸

Ό,τι αφορά στην αρνητική διάθεση, από 29 τέτοιες περιπτώσεις ο ποιητής 15 φορές εκφράζει την αρνητική του διάθεση προς τα γεγονότα ή καταστάσεις που σχετίζονται με το παρελθόν, 10 φορές – προς το παρόν, μια φορά – προς το μέλλον και 3 φορές – προς τον αόριστο χρόνο. Αν θα αναφερθούμε στην πηγή της αρνητικής διάθεσης θα δούμε, ότι κι εδώ κυριαρχεί το πνεύμα της γενίκευσης. Εδώ θα μπορούσε να μιλήσει κανείς για το φαινόμενο ανεπάρκειας κινήτρων θετικών συναισθημάτων και αυτό εκδηλώνεται εξαιτίας της έλλειψης ή της απουσίας των κινήτρων θετικών

⁵ Προσανατολισμοί, σελ.35

⁶ Nana Tonia, “Sappho's poetic world”, Tbilisi State University Press, Tbilisi, 1991, p.56 (in Georgian)

⁷ Lobel.E.-Page, Die Poetarum Lesbiorum Fragmenta, Oxford,1955, fragment 58LP

⁸ Προσανατολισμοί, σελ. 138

συναισθημάτων, για τη δημιουργία μιας διάθεσης του “τέλους”. Για τον Ελύτη ο πόνος είναι ένας κόμβος λύπης. Ο ποιητής θρηνεί για την μοναξιά των ονείρων του και μπροστά στα μάτια του αναγνώστη ξεχύνεται η λέξη “οδύνη”.- “Μέ τὸ μέτωπο στὸ τζάμι ἀγρυπνοῦμε τὴν καινούρια οδύνη,”⁹ “Κλείνουν οἱ ἐλπίδες τὰ παράθυρα, βραδιάζει ὁ πόνος ποιός εἶναι ἐδῶ, κανεὶς δὲν εἶναι - χῶμα ἠχολογᾷ τὸ χῶμα”¹⁰ – λέει ο ποιητής, ὅμως ὅπως ἤδη προαναφέραμε ἡ διάθεση τῆς ἀπελπισίας δὲν εἶναι καὶ τόσο συνηθισμένη οὔτε καὶ καθοδηγητικὴ στὴν ποίηση τοῦ Ελύτη. Αὐτὸς ὁ αἰσιόδοξος ποιητὴς τραγουδάει γιὰ τὶς διάφανες κόρες, τὴ γοητεία τους, τὴν ἐκθαμβωτικὴ λάμψη τοῦ ἡλίου.

Εκεῖνα τὰ κομμάτια, που υποθετικὰ τὰ ονομάσαμε οὐδέτερα, παρουσιάζουν τὴν ἀκόλουθη εικόνα: ξεχωρίσαμε 43 κομμάτια τὰ ὁποῖα ἐκδηλώνουν τὴν οὐδέτερη διάθεση τοῦ ποιητῆ. Σ’ αὐτὰ τὰ κομμάτια ὁ Ελύτης 18 φορές ἐκφράζει τὴν οὐδέτερη τοῦ διάθεση πρὸς τὰ πράγματα, γεγονότα ἢ εἰκόνες που ἀνήκουν στο ἢ ἀπευθύνονται πρὸς τὸ παρελθόν, 13 φορές – πρὸς τὸ παρόν, 8 φορές – πρὸς τὸ μέλλον καὶ 4 φορές – πρὸς τὸν ἀόριστο χρόνο. Τὰ κομμάτια που ἀπεικονίζουν τὴν οὐδέτερη διάθεση τοῦ ποιητῆ, ἔχουν ὡς θέμα τους τὴν ἴδια τὴν ὁμορφιά τῆς φύσης, ταξίδια μεσ’ στὴν ἀθανασία, κοινωνία με τὰ μυστικά του κόσμου, τὶς πανέμορφες κόρες, ἢ τὴν ἐκθαμβωτικὴ λάμψη τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν νησιῶν τῆς. Ὡς οὐδέτερα ονομάσαμε ἐκεῖνα τὰ κομμάτια, ὅπου ὁ ποιητὴς παρουσιάζει μόνον τὶς εἰκόνες καὶ ἀποφεύγει νὰ ἐκφράσει τὴ δική του διάθεση. Γιὰ παράδειγμα θὰ ἀναφέρουμε ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸ ποίημα “Οἱ Κλεψύδρες τοῦ Ἀγνώστου”:

“... δὲν ἔχει σημασία, ἢ σημασία εἶναι ἄλλοῦ
 “Ἐνα κορίτσι, δυὸ κορίτσια, γέρνουν στὰ γίαισμά τους κι
 ἀφανίζονται
 Μένει ἓνα ρυάκι νὰ τὰ ἐξιστορήσει μὰ ἔσκυψαν νὰ ποῦν
 ἐκεῖ ἀκριβῶς οἱ νύχτες...”¹¹

Εκτὸς ἀπὸ τὶς προαναφερθεῖσες ἤδη διαθέσεις τοῦ ποιητῆ (θετικὴ, ἀρνητικὴ, οὐδέτερη), που ἐντοπίσαμε μελετώντας τὰ ποιήματα τῶν “Προσανατολισμῶν, ξεχωρίσαμε καὶ μιὰ ἄλλη κατηγορία, που τὴν ονομάσαμε υποθετικὰ – μὴ διευκρινίσιμη – σ’ αὐτὴ κατατάξαμε ἐκεῖνα τὰ κομμάτια, δηλαδὴ ἐκεῖνες τὶς περιπτώσεις, στὶς ὁποῖες δὲν μπορέσαμε νὰ ἀποδώσουμε τὸν ἀκριβὴ καθορισμὸ τῆς διάθεσης τοῦ ποιητῆ. Θὰ ἀναφέρουμε ἓνα τέτοιο τμήμα ἀπὸ τὸ ποίημα “Μελαγχολία τοῦ Αἰγαίου”:

“Ὁ πράσινο πετράδι- ποιός θελλομάντης εἶδε
 Νὰ σταματᾷς τὸ φῶς στὴ γέννηση τῆς μέρας
 Τὸ φῶς στὴ γέννηση τῶν δυὸ ματιῶν τοῦ κόσμου!”¹²

Ὁ ἀριθμὸς τῶν κομματιῶν που ἐντοπίσαμε σ’ αὐτὴ τὴν κατηγορία ἀνεβαίνει στα 60, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 18 δείχνουν μιὰ διάθεση προσανατολισμένη πρὸς τὰ γεγονότα ἢ καταστάσεις τοῦ παρελθόντος, τὰ 25 – ἐκδηλώνουν μιὰ διάθεση που σχετίζεται με τὸ παρόν, τὰ 14 – με τὸ μέλλον καὶ τὰ 3 παρουσιάζουν κατὰ τὴ δική μας ὑποκειμενικὴ παρατήρηση πάντα τὴ μὴ διευκρινίσιμη διάθεση τοῦ ποιητῆ πρὸς τὰ γεγονότα ἢ καταστάσεις τοῦ ἀόριστου χρόνου.

Ὅπως μπορεῖ νὰ παρατηρηθεῖ ἔστω καὶ ἀπὸ τὴ σύντομη αὐτὴ ἀνάλυση, στὴν πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Οδυσσέα Ελύτη “Οἱ Προσανατολισμοί” παρατηρεῖται μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἀρχὴ ἀντίληψης χρόνου – αὐτὴ ἡ ἀρχὴ ἐκδηλώνεται ὡς χρόνος που παρουσιάζεται ἐκτὸς κάθε σημείου προσανατολισμοῦ – ἀντίστοιχα τὸ κάθε τι που ἔγινε, γίνεται ἢ θὰ γίνει μπορεῖ νὰ ἀνταλλάξει θέση σε χρονικὴ διάσταση, π.χ τὸ παρόν μπορεῖ νὰ μετακινηθεῖ στο παρόν. Σύμφωνα με τὴν παρατήρηση τοῦ Μ. Μεγακλή στο ποίημα “Ἡλικία τῆς γλαυκῆς θύμης,”¹³ – που ἀνήκει στὴν συλλογὴ “Προσανατολισμοί” – “δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ μηχανικὴ ἀνάπλαση, παρά γιὰ τὴν ἐπαναβίωση συγκλονιστικῶν στιγμῶν που ἔζησε στο παρελθόν καὶ, στο βάθος, δὲν ἔπαψε νὰ τὶς ζεῖ ποτέ, ὥστε νὰ εἶναι καὶ ἐξαιρετικὰ δύσκολο νὰ διακριθεῖ τὸ παρόν ἀπὸ τὸ παρελθόν, αὐτὸ που εἶναι θύμηση ἀπὸ αὐτὸ που εἶναι βίωση”. Αὐτὴ ἢ παρατήρηση θὰ μπορούσε ἀνετα νὰ ἐπεκταθεῖ καὶ σε ὅλη τὴ συλλογὴ. Ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ γεγονὸς ὅτι, παρά τὴν ἐπικρατοῦσα συμβατικότητα (υποθετικὸ ὕφος) μέσα στα ποιήματα, γιὰ τὸν Ελύτη σ’ αὐτὴ τὴ συλλογὴ τὸ πιο σημαντικὸ εἶναι τὸ παρόν, καὶ ἡ σημασία αὐτὴ καθορίζεται με τὴ σχέση/ ἐνώσή του με τὰ θετικὰ συναισθήματα. Νομίζουμε, πως μιὰ

⁹ Προσανατολισμοί, σελ. 75

¹⁰ Προσανατολισμοί, σελ. 65

¹¹ Προσανατολισμοί, σελ. 59

¹² Προσανατολισμοί, σελ. 135

¹³ Μ.Γ. Μεγακλής, Δεκαπέντε ἐρμηνευτικὲς δοκιμὲς στὸν Οδυσσέα Ελύτη, Ἐκδ. Πατάκης, Αθήνα, σελ. 194

τέτοια στάση προς την κατηγορία του χρόνου ξεχωρίζει τον Οδυσσέα Ελύτη όχι μόνο ανάμεσα στα σύγχρονά του ποιητικά συμφραζόμενα της Ευρώπης – ανεξάρτητα με ποιο λογοτεχνικό ρεύμα θα το συγκρίνουμε – αλλά και ανάμεσα σε άλλες μεταγενέστερες ποιητικές συλλογές του ίδιου του ποιητή. Αυτό το θέμα βέβαια ξεπερνάει τα όρια της δικιάς μας εισήγησης, αλλά θα θέλαμε να το επισημάνουμε πολύ σύντομα – βαθμιαία στην ποίηση του Οδυσσέα Ελύτη εμφανίζεται πιο συχνά το λεγόμενο φαινόμενο συγκεκριμένων σημείων προσανατολισμού, που αποκαλύπτουν πιο φανερά τον παράγοντα του χρόνου. Κατά τη γνώμη μας ένα από τα πιο σημαντικά σημεία, που καθορίζουν την ποιητική αξία της πρώτης του συλλογής, είναι η υπερχρονική αντίληψη του Ελύτη, που προσδίδει στα ποιήματά του μια ιδιόμορφη γενικότητα.